

Helsingissä 20.6.2017

Opetus- ja kulttuuriministeriölle

LAUSUNTO LUONNOKSESTA VALTAKUNNALLISEKSI NUORISOTYÖN JA -POLITIIKAN OHJELMAKSI 2017-2019, PÄIVÄTTY 29.5.2017

Kehittämiskeskus Opinkirjo kiittää opetus- ja kulttuuriministeriötä mahdollisuudesta lausua valtakunnallisen nuorisotyön ja -politiikan ohjelman 29.5.2017 annetusta luonnoksesta.

Luku 1

On hyvä, että nuorisotyön ja -politiikan alalle edelleen luodaan poikkihallinnollinen ohjelma. Ohjelma jäntevöittää ja suuntaa nuorten kasvu- ja elinolosuhteiden parantamiseksi tehtävää työtä nuorisosalalla vähintään hallituskausittain, joskin pidemminkin aikavälin strateginen suunnittelu olisi tarpeen, etenkin, jos haetaan aitoa yhteistyötä eri hallinnonalojen kanssa.

Kehittämiskeskus Opinkirjo on tyytyväinen siitä, että käsillä olevassa ohjelmaluonnoksessa nousee vahvaan asemaan nuorisotyön yhteys koulutusjärjestelmään ja sosiaali- ja terveystoimeen, koska keskeisimmät yhteiskunnan nuorille suuntaamat palvelut ovat näiden tahojen tuottamia. On välttämätöntä, että nämä toimialat työskentelevät yhdessä etenkin, jos suunniteltu maakuntaudistus toteutuu.

Valitettavasti käsillä olevasta luonnoksesta heijastuu jäljellä olevan ohjelmakauden lyhyys (vain reilu kaksi vuotta) ja kiireellinen valmisteluajataulu. Valmistelu on huolimatonta, eikä ohjelmasta ole luettavissa, miten toteutettavat toimenpiteet liittyvät pidemmän tähtäimen tavoitteiden tai nuorisolain toteuttamiseen, vaan näkyvät yksittäisinä ja irrallisina, vaikkakin oikean suuntaisina hankkeina.

Edelleen luonnoksesta ei jäsenny, miten osaamiskeskukset, joiden tehtävien sisältöä tässä asiakirjassa määritellään, tulisivat toimimaan suhteessa opetus- ja kulttuuriministeriöön ja toisiinsa. Myös niiden vastuut ja toiminta suhteessa viiteen keskeiseksi asetettuun tavoitteeseen jäävät epäselviksi. Rivien välistä on toki luettavissa paljon, mutta hyvin valmistellulta valtionhallinnon asiakirjalta odottaisi avoimuutta ja läpinäkyvyyttä. Tätä edistäisi huomattavasti selkeä käsitteenmäärittely (esim. mahdollisuuksien tasa-arvo).

Luku 2

Luvussa 2 esitellyt viisi nuorisopoliittista tavoitetta perustuvat pääministeri Juha Sipilän hallituksen kärkihankkeisiin. Tavoitteet ovat hyvät ja kannatettavat, mutta esimerkiksi tavoite nuorten työllistymistaitojen vahvistamiseksi sisältää samoja ongelmia ja syitä, kuin mielenterveysongelmien ja itsenäisen asumisen tuen nostaminen esiin. Olisivatko nämä yhdistettävissä yhdeksi tavoitteeksi, joka lähtee mielenterveyden ja elämänhallintataitojen ongelmista ja hakee ratkaisunsa ehkäisevästä toiminnasta, tuesta ja neuvonnasta? Sisällöllisesti ohjelmasta hahmottuukin enemmän **kolme kärkeä**:

- nuorten harrastustoiminta
- nuorten osallisuus ja
- nuorten elämänhallintataidot ja mielenterveys

Näin hahmotettuna eri kärkien välille olisi luotavissa selkeämpää temaattista yhteistyötä, tukeehan nuorten harrastustoiminnan mahdollisuuksien edistäminen myös osallisuutta, joilla molemmilla on todistettu vaikutus nuorten elämänhallintaan ja mielenterveyteen.

Kehittämiskeskus Opinkirjo esittää asiakirjan rakenteellista uudelleenpohdintaa. Mikäli sisältö teemoitettaisiin uudelleen näin, ohjelmakärkiin voitaisiin olennaisella tavalla kirjoittaa paremmin auki eri ministeriöiden vastuut yhteisen tavoitteen näkökulmasta. Nyt tavoitteen asettamista ohjaa se, mikä ministeriö kulloinkin on päävastuussa kustakin kärjestä.

Luku 2 kohta 1 Jokaisella lapsella ja nuorella on mahdollisuus vähintään yhteen mieluisaan harrastukseen.

Kehittämiskeskus Opinkirjo kiittää opetus- ja kulttuuriministeriötä lasten ja nuorten harrastustoiminnan tärkeyden pitkäaikaisesta tunnistamisesta ja tunnustamisesta. Jo vuosia on kamppailtu lasten ja nuorten mahdollisuuksista myös matalan kynnyksen ja matalan kustannustason harrastuksiin, joissa olisi mahdollisuus kehittää ja etsiä omia vahvuuksiaan.

Harrastusten puutteeseen liittyvät ongelmat syntyivät alun perin jo 1990-luvun alussa, jolloin koulujen yhteydessä toimivilta harrastuskerhoilta leikattiin resurssit pois. Jostain syystä tilannetta ei ole pystytty edes ennallistamaan, vaikka kansainvälisistä tutkimuksista tiedetään juuri tämän tyyppisen monipuolisen, säännöllisen, ilmaisen, kouluympäristössä, koulun jälkeen tapahtuvan harrastustoiminnan suotuisesta vaikutuksesta osallisuuden kokemukseen, minäpystyvyyteen, oppimistuloksiin, työrauhaan, sosiaaliin taitoihin ja suhteisiin. Harrastustoiminnasta on tullut erilaisten edunvalvonnallisten intressien kultamaa. Tavoitteessa 1. tulisikin huomata koulun kerhotoiminta helposti saavutettavissa ja jo olemassa olevana järjestelmänä. Järjestelmää olisi syytä kehittää yläkouluilla siten, että koulun ulkopuoliset tahot ovat mukana järjestämässä harrastustoimintaa. Mielekkään harrastuspaletin kokoaminen edellyttää monipuolisuutta.

Kehittämiskeskus Opinkirjo soisi, ettei opetus- ja kulttuuriministeriö tyytyisi tavoitetilan määrittelyssä muotoiluun ”Yhä useammalla lapsella ja nuorella on mahdollisuus harrastaa mielekkäästi ja matalalla kynnyksellä”, vaan pitäytyisi tavoitteeksi määrittelyssä ”Jokaisella lapsella ja nuorella on mahdollisuus vähintään yhteen mieluisaan harrastukseen.”

Lisäksi on todettava, että vaikka harrastustoiminta ennaltaehkäiseekin syrjäytymistä ja kiusaamista, tämä vaikutus perustuu nuoren itsetunnon ja minäpystyvyyden paranemiseen harrastustoiminnan tuloksena, ei siitä että ”eri kulttuuritaustoista tulevat lapset ja nuoret harrastavat yhä enemmän samoissa ryhmissä”. Kiusaaminen on erillinen ilmiö, jonka syyt ovat ohjaajien puutteellisissa ryhmänhallintataidoissa. Kun kiusaaminen halutaan poistaa, on panostettava harrastustoimintaa ohjaavien henkilöiden ammattitaitoon. **Tavoitteen 1. osalta on syytä lisätä osaamiskeskustarpeisiin tarve ohjattujen harrastusten ohjaajien osallisuusymmärryksen ja -taidon vahvistaminen ja lisääminen.**

Toimenpiteet

1.1 Koululaiskysely

Ohjelmaluonnokseen on kirjattu toimenpiteeksi jo keväällä 2017 toteutettu koululaiskysely, jossa lapsilta kysyttiin taiteeseen ja kulttuuriin liittyvistä harrastustoiveista. Tämän tyyppisen **kyselyn tuottaminen ratkaisujen tueksi on ongelmallista**, koska 1) lapsilla ja nuorilla ei ole ennalta kokemusta kaikista taiteen ja kulttuurin muodoista (esim. sanataide), vaikka käsite olisi sanallisesti määritelty, 2) kyselyn tuloksena saadut toiveet eivät välttämättä vastaa nuorten todellisia harrastustoiveita, kun mielikuva harrastuksesta ei vastaa todellisuutta (esim. parkourin suosio kyselyssä, mutta olematon harrastajamäärä ja kesken lopettamiset kerhoissa), 3) toivottujen harrastusten ohjaajien puute ko. alueella, 4) ohjaajien kelpoisuuden soveltumattomuus harrastustoiminnan ohjaamiseen (esim. taiteen perusopetuksen solistisen aineen opettajan osaaminen ja kokemus ryhmän ohjaamiseen).

Pulmallista on myös kyselyn tulosten hyödyntäminen harrastusten tarjoamisessa:

Sen pohjalta tarjotut tuetut harrastustoiminnan muodot ja rahoitus kohdentuvat ensisijaisesti lapsille ja nuorille, joilla on jo ennestään harrastuksia ja tuettu toiminta kohdistuu yksille ja samoille lapsille ja nuorille sellaisten lasten jäädessä harrastustoimintojen ulkopuolelle, jotka erityisesti hyötyisivät toiminnasta ja olisivat sen tarpeessa. Ts. tapa, jolla harrastuksia kyselyyn perustuen tarjotaan, ei kohtaa sitä tarvetta, joka nuorilla olisi.

Nuorten tarpeita ei voi kartoittaa pelkillä harrastetoivekyselyillä, vaan tarvitaan monialaisen ammatillisen yhteisön tukea, jolla sellaisetkin nuoret, joilla ei ole omaehtoisia kiinnostuksen kohteita, eikä perheessä osata tukea nuorta harrastuksiin, saadaan imaistua mukaan yhteisölliseen toimintaan. Tarvitaan siis yhteistyötä muiden alueellisten hyvinvointitoimijoiden välillä, esim. oppilashuoltoryhmien sitomista työhön. **Lähtökohtaisesti, jos jokaiselle nuorelle halutaan harrastus, hänet pitää kohdata myös yksilönä, ei systeemin osana.**

Hyviä käytäntöjä on syntynyt pistemäisesti niille alueille Suomessa, joilla on ollut uskallusta rakentaa lapsi ja nuori -lähtöisiä palveluita hallintorajojen siiloista välittämättä, esim. koulun ja nuorisotoiminnan yhteistyö ja siihen nivotut kulttuuri-, liikunta- yms. palvelut.

Kehittämiskeskus Opinkirjo kannattaakin toimenpiteessä 1.2 kuvattua sisältöä liikunta- ja nuorisotoimialan yhteistyötä, mutta se tulisi toteuttaa yhdessä esim. LAPE-hankkeen kanssa osana isompaa rakenteellista uudistusta, jotta käytännöt jäisivät pysyviksi. Erillishankkeena ei voitane odottaa pysyviä tuloksia kahden vuoden periodilla.

Luku 2 kohta 2 Nuorten työllistymistäidot vahvistuneet

Kehittämiskeskus Opinkirjo pitää hyvänä, että ohjelmassa nostetaan esiin asia, että nuorten työllistymisongelmien takana on usein muita syitä kuin haluttomuus työntekoon. Elämänhallintataidot ovatkin keskiössä. Siksi toimenpiteeksi 2.1 kirjattu virke ” Tuetaan markkinoiden muodostumista ja toimivuutta monipuolisella työelämä tiedoudella” putoaa asiayhteydestään. Tavoitteena lienee tukea nuoria työelämä tiedoudella, jotta he paremmin löytäisivät paikkansa työmarkkinoilla, ei tukea markkinoiden muodostumista.

Tavoitteessa 2. nuorten työllistymistaitojen yhteydessä olisi syytä tarkastella jo aiemmin mainittua lasten ja nuorten arjen polarisoitumista ja lapsiköyhyyden yleistymistä.

Toimenpiteessä 2.3. tulisi mainita muita heikommassa asemassa olevien tukeminen opinpolun kaikissa vaiheissa ja erityisesti siirryttäessä toisen asteen opintoihin, jotka tosiasiaassa edellyttävät perheiltä kohtalaisen suuria rahallisia panostuksia.

Luku 2 kohta 3 Nuorten osallistumisvahvuuksia lisätään - pitkän aikavälin tavoitteena maailman osallistuvien nuoris

Kehittämiskeskus Opinkirjo pitää ohjelmaluonnoksen kuvaamaa tavoitetilaa nuorten osallisuudesta hyvänä. Toimenpiteeksi tässä nostetaan kohdassa 3.1. nuorten tietoisuuden lisääminen osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista, kohdassa 3.2 viranomaisten osaamisen parantaminen sekä 3.3 kouluissa ja oppilaitoksissa suoritettavan demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen sekä kansalaisvalmiuksien parantamisen. Toimenpiteet ovat kuitenkin varsin perinteisiä. Vaikka tiedon lisääminen on yksi toimenpide, niin **Opinkirjo ehdottaa tähän vahvaa kirjausta siitä, että samalla myös kehitetään lapsille ja nuorille tarkoitettuja osallistumis- ja vaikuttamisjärjestelmiä.**

Osallisuuden ulottaminen kaikkiin osaamiskeskuksiin on erinomainen avaus, joka onnistuessaan verkottaa osaamiskeskusten toimintaa keskenään. Tämä voisi olla yksi keskeinen osa mahdollisen osallisuusosaamiskeskuksen työtä. Esimerkiksi nuorisovaltuustotoimintaa olisi syytä kehittää myös lapset lähinnä alakoululaiset huomioivaksi lapsiystävälliseksi toiminnaksi. **Ohjelmasiikirjaan on kirjattava YK:n lapsenoikeuksien komitean edellyttämä taso lapsen osallistumis- ja kuulemisoikeuksien toteutumisesta.**

Kohdan 3.3 toimenpiteen toteutuksena nimetään olemassa olevien materiaalien ja sähköisten osallistumiskanavien kokoaminen yhteen, ilmeisesti nettipalveluksi, jonka kohderyhmänä olisivat demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta toteuttavat opettajat ja ohjaajat. **Nettipalvelua olennaisempaa olisi, että demokratia- ja ihmisoikeuskasvatuksen materiaaleja ja koulutusta tuottavat kansalaisjärjestöt tuottaisivat aineistoja jatkossa aidosti opetussuunnitelmista käsin, jolloin aineistot todennäköisemmin päättyisivät koulun varsinaiseksi toiminnaksi osaksi koulun arkea, eivät irrallisiksi teema-aineistoiksi.** Järjestöt tarvitsisivat tässä kohden perehdytystä siitä, miten aineistoja ja koulutusta valmistetaan koulun tarpeisiin. Opetuksen ja järjestötyön intressit eivät ole ristiriitaisia, mutta oppilaitokset toteuttavat ensisijaisesti opetussuunnitelmiaan. Nettipalveluksi kokoaminen ei paranna aineistojen käytettävyyttä. Näin asetettuna **kysymys olisikin ensisijaisesti tuotettavan palvelun laadusta ja asiakaslähtöisyydestä, sekä menetelmistä,** mitkä ministeriö nostaakin esiin osaamiskeskuksille asetettavina tarpeina (alakohta 3).

Toimenpiteessä 3.3. on syytä todeta, että kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvaa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta on edistettävä usealla eri ulottuvuudella. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet kattavat tästä osan toteutuessaan normiasiakirjan tavoitteiden mukaisesti. Oppilas- ja opiskelijakuntatoiminnan kehittäminen tulisi käsitellä aivan omanaan laajana demokratiaa koulu- ja oppilaitostasoisena toimintakulttuurin kehittämisenä ja muutokseen pyrkivänä toimintana, eikä vain osana sähköisten demokratiapalveluiden käyttöönottoa.

Alaluvussa 4. mainitut seurannan **mittareiden osuvuus ja samalla mittareiden tuottaman laatu ja käyttökelpoisuus ovat ohjelman onnistumisen seurannan kannalta avainasemassa ja nämä olisi suunniteltava huolellisesti yhteisesti hyväksytyn viitekehityksen mukaan.**

Yleisesti osaamiskeskuksista

Ohjelmaluonnoksesta ei hahmotu, kuinka nuorisolaissa kuvatut ja ohjelmaluonnoksessa määritellyt osaamiskeskuksia on tarkoitus toteuttaa, ellei valmistelun ajatella perustuvan tehtävien luomiseen jo olemassa oleville aiemmin palvelu- ja kehittämiskeskuksina toimineille järjestöille. Jos osaamiskeskusten tehtäviä hahmotetaan yksinomaan tässä ohjelmaluonnoksessa luvussa 2 määriteltyjen tavoitteiden kautta, **olisi luontevaa, että osaamiskeskuksia muodostuisivat**

- **soσιαalisen tuen osaamiskeskuksista**
- **verkkonuorisotyön osaamiskeskuksista**
- **nuorisotyön laadun ja menetelmien osaamiskeskuksista.**

Nämä työskentelisivät yhdessä kolmen keskeisen tavoitteen saavuttamiseksi.

Lausunnon keskeinen sisältö

1. *Kehittämiskeskus Opinkirjo esittää asiakirjan rakenteellista uudelleenpohdintaa seuraavien kolmen sisällöllisen kärjen mukaan:*
 - *nuorten harrastustoiminta*
 - *nuorten osallisuus ja*
 - *nuorten elämäntaitot ja mielenterveys*
2. *Kehittämiskeskus Opinkirjo toivoo, ettei opetus- ja kulttuuriministeriö tyytyisi tavoitetilan määrittelyssä muotoiluun ”Yhä useammalla lapsella ja nuorella on mahdollisuus harrastaa mielekkäästi ja matalalla kynnyksellä”, vaan pitäytyisi tavoitteeksi määrittelyssä ”Jokaisella lapsella ja nuorella on mahdollisuus vähintään yhteen mieluisaan harrastukseen.”*
3. *Harrastusten tarjoamisen lähtökohtana pitäisi kyselytiedon lisäksi olla monialaisen ammatillisen yhteisön tieto ja tuki, jonka avulla sellaisetkin nuoret, joilla ei ole omaehtoisia kiinnostuksen kohteita, eikä perheessä osata tukea nuorta harrastuksiin, saadaan imaistua mukaan harrastuksiin. Lähtökohtaisesti, jos jokaiselle nuorelle halutaan harrastus, hänet pitää kohdata myös yksilönä, ei systeemin osana.*
4. *Kehittämiskeskus Opinkirjo kannattaa toimenpiteessä 1.2 kuvattua sisältöä liikunta- ja nuorisotoimialan yhteistyötä, mutta se tulisi toteuttaa yhdessä esim. LAPE-hankkeen kanssa osana isompaa rakenteellista uudistusta, jotta käytännöt jäisivät pysyviksi. Erillishankkeena ei voitane odottaa pysyviä tuloksia kahden vuoden periodilla. Kulttuuritoimiala on myös otettava mukaan yhteistyöhön.*
5. *Tavoitteessa 2. nuorten työllistymistaitojen yhteydessä on tarkasteltava lasten ja nuorten arjen polarisoitumista ja lapsikäyhyiden yleistymistä. Toimenpiteessä 2.3. tulisi mainita*

muita heikommassa asemassa olevien tukeminen opinpolun kaikissa vaiheissa ja erityisesti siirryttäessä toisen asteen opintoihin

- 6. Opinkirjo ehdottaa luvun 2 kohtaan 3 vahvaa kirjausta siitä, että lapsille ja nuorille tarkoitettuja osallistumis- ja vaikuttamisjärjestelmiä myös kehitetään. Ohjelma-asiakirjaan on kirjattava edes viittauksenomaisesti YK:n lapsenoikeuksien komitean edellyttämä taso lapsen osallistumis- ja kuulemisoikeuksien toteutumisesta.*

- 7. Toimenpiteessä 3.3. on todettava, että kouluissa ja oppilaitoksissa tapahtuvaa demokratia- ja ihmisoikeuskasvatusta on edistettävä usealla eri ulottuvuudella. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet kattavat tästä osan toteutuessaan normiasiakirjan tavoitteiden mukaisesti. Oppilas- ja opiskelijakuntatoiminnan kehittäminen tulisi käsitellä aivan omanaan laajana demokratiaa koulu- ja oppilaitostasoisena toimintakulttuurin kehittämisenä ja muutokseen pyrkivänä toimintana, eikä vain osana sähköisten demokratiapalveluiden käyttöönottoa.*

Kehittämiskeskus Opinkirjo

Minna Riikka Järvinen, toiminnanjohtaja